

Троян Ірина Анатоліївна,
асистент кафедри економічної теорії та
державного управління

339. 924

МОДЕЛЬ ЧОРНОМОРСЬКОГО СУБРЕГІОНАЛЬНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В сучасних посткризових умовах актуалізується питання пошуку ефективних моделей розвитку регіональних інтеграційних організацій, а також механізму їх оптимальної взаємодії зі світовим господарством. Відповідно до динамічної трансформації Європейської регіоналізації виникають і потреби дослідження форм її взаємовідносин з іншими регіональними формуваннями, зокрема з Організацією Чорноморського економічного співробітництва (далі – ОЧЕС).

Проблемам інтеграційних процесів в умовах глобалізації, в тому числі розробці і аналізу моделей регіональної економічної співпраці присвячені праці провідних зарубіжних і вітчизняних вчених: М.Емерсона, А. Гончарука, М.Відякіної, Д.Лук'яненко, А.Поручника, Н.Резнікової, Ф.Тасінарі, О.Усенко, А.Філіпенка, В.Чужикова, Н.Шмельова, А. Язькової. Разом з тим, недостатньо уваги приділено питанням нового регіоналізму, зокрема «чорноморської» моделі торговельно-економічного співробітництва в контексті західноєвропейської інтеграції.

Метою статті є дослідження концептуальних основ моделі Чорноморського субрегіонального торговельно-економічного співробітництва в контексті європейської інтеграції.

Однією з провідних теорій інтеграцій Європейського Союзу (далі – ЄС) є концепція «концентричних кіл», запропонована Ж.Делором у 1989 р. і популяризована прем'єр-міністром Франції 1993-1995рр. Е.Балладором, яка розділяє країни за ступенем їх інтегрованості. Сьогодні вона поширюється не тільки на країни-члени блоку, але й на потенційних членів (т.зв. «суміжне коло»). Через спеціальні інструменти регіональної політики Євросоюз, з одного боку, реалізує свої інтереси, а з іншого, - сприяє лібералізації торговельних режимів країн-нечленів.

Відносно гео економічних векторів політики сусідства ЄС можна виокремити такі моделі співробітництва, які частково або повністю охоплюють різні сектори господарства, наприклад «норвезька», «середземноморська», «чорноморська» тощо (рис. 1).

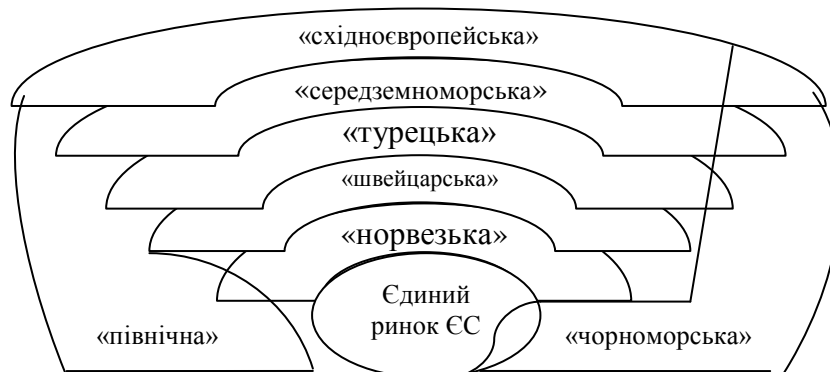

Рис. 1. Секторальні моделі економічного співробітництва ЄС із сусідніми країнами та регіонами

Кожна з представлених моделей характеризується різною глибиною інтегрованості у Європейський Союз. Так, Норвегія має тісні взаємозв'язки з ЄС через членство у Європейській економічній зоні, Європейській асоціації вільної торгівлі (далі- ЄАВТ), Шенгенській зоні, а Швейцарія - у ЄАВТ і Шенгенській зоні. Але, якщо Норвегія і Швейцарія не ставлять за мету членство у ЄС через соціальне неприйняття більшості населення, то Туреччина про свій вступ заявляла ще у 1963 р. (офіційна заявка – у 1987 р.). Наразі вона співпрацює з країнами ЄС у режимі митного союзу, а її

активна позиція лідера Чорноморського субрегіону грає важливу роль в діючих переговорних процесах відносно її вступу до ЄС.

«Середземноморська» модель (започаткована т.зв. Барселонським процесом у 1995 р.) засновується на Угодах про асоціацію вільної торгівлі між ЄС і всіма 16 країнами Середземномор'я (Албанія, Алжир, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Єгипет, Ізраїль, Йордан, Лебанон, Мавританія, Монако, Чорногорія, Мороко, Палестина, Сирія, Туніс, Туреччина).

Метою «східного партнерства» є створення необхідних умов для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між ЄС і Вірменією, Азербайджаном, Грузією, Молдовою, Україною. Розвиток співробітництва із зазначеними країнами регулюється Європейською політикою сусідства, центральним елементом якої є «двосторонній план дій, що погоджується між ЄС і кожним з партнерів» [1, с. 404].

Моделі «чорноморського» і «північного» співробітництва лише частково (у світлі геостратегічного напрямку) підпадають під теорію «концентричних кіл», адже охоплюють країни, які вже співпрацюють з Євросоюзом через інші форми. Так, політика Північного напрямку презентує модель економічного співробітництва між ЄС, Ісландією, Російською Федерацією і Норвегією, яка спрямована на посилення економічної кооперації, сприяння процесам економічної інтеграції, конкурентоспроможному і сталому розвитку Північної Європи.

Договірною базою «чорноморської» моделі взаємовідносин стала ініціатива «Чорноморська синергія» (Black Sea Synergy), яка була заявлена в квітні 2007 р. в рамках політики сусідства. З одного боку, вона істотно доповнює «східне партнерство», з іншого – має спрямованість на розвиток регіонального співробітництва в рамках країн Чорноморського регіону, а також між регіоном і ЄС [2, с. 1]. Зазначена програма взаємного співробітництва значно розширює і географію, охоплюючи вже 12 країн-членів ОЧЕС, і реальні сфери та напрямки співробітництва між організаціями, а саме: демократія і удосконалювання системи управління, міграційна безпека людей, розрішення заморожених локальних конфліктів, енергетика, транспорт, рибальство, наука, наука та освіта, соціальна сфера, морська політика та навколишнє середовище, регіональна політика для країн-членів ЄС, фінансування, торговельна політика, що спрямована на сприяння встановлення зони вільної торгівлі і на ефективне членство у СОТ. Разом з тим, у спільній заяві не зазначається, що метою «Чорноморської синергії» є сприяння процесам вступу у Європейський Союз, а ініціативні програми мають досить загальний характер і охоплюють ті сфери, які відображають інтереси Євросоюзу через галузево-секторальне співробітництво. До того ж після вступу Греції у ЄС у 2004 р, Болгарії та Румунії - у 2007 р. кордони Євросоюзу та Чорноморського субрегіону стали спільними і ці країни взяли на себе роль посередників торговельно-економічного співробітництва.

Разом з тим, чорноморська економічна інтеграція є невід'ємною частиною західноєвропейської інтеграційної архітектури, адже «перебуваючи у трикутнику між ісламським світом, Росією і Європою, більшість країн Причорномор'я обирає європейський вектор зовнішньої політики» [3, с. 31]. Європейський курс розвитку проголосили і/або дотримуються його Албанія, Сербія, Туреччина, Молдова, Україна. Для Росії, країн Кавказу (Азербайджану, Вірменії, Грузії) поглиблення торговельної співпраці є стратегічним завданням, адже країни ЄС, зокрема високорозвинені, залишаються одними з їх найголовніших торговельних партнерів.

Щодо регіонального розширення ЄС професор Ф.Тассинарі розрізняє дві моделі - внутрішню та зовнішню. Перша - відноситься до країн, які не мали до цього інтеграційні концепції між собою («середземноморська» модель), друга – охоплює країни, які вже мали досвід інтеграції між собою (держави Прибалтики - Литва, Естонія, Латвія) [4, с. 3]. Отже, з точки зору організації поглиблення економічного співробітництва для країн ОЧЕС має застосовуватися зовнішня модель, але з поправкою відносно тих учасниць організації, які не мають намірів вступу у ЄС.

Деякі зарубіжні вчені вказують на декілька можливих видів Чорноморського регіоналізму, які засновані на різних підходах формування регіональної політики країн (табл. 1).

На наш погляд, зазначені підходи до регіоналізму є дещо політизованими, адже не акцентують увагу на економічній складовій регіонального співробітництва. Натомість, основою регіональної чи субрегіональної інтеграційної моделі є еквівалентний розподіл тих вартостей, що виробляються, і тих, що реалізуються, у відповідності з обраними імперативами [6, с. 54]. У контексті свого георозташування розвиток ОЧЕС може бути здійснений у двох напрямках: західноєвропейському або північноазійському з економічним «центром тяжіння» до Росії. Безумовно, що вірогіднішим сценарієм є поглиблення

торговельно-економічного співробітництва із західноєвропейськими країнами як поступовий еволюційний шлях.

Таблиця 1

Види Чорноморського регіоналізму¹

Види Чорноморського регіоналізму	Концептуальні ознаки
Технічний	Орієнтований на політиці зіставлення витрат і вигод на територіальному рівні
Регіоналізм добросусідства	Регіональні політичні організації сприяють хорошим відносинам і добросусідству
Регіоналізм безпеки	Зосереджений на спільних загрозах регіону (нелегальна міграція, торгівля наркотичними засобами і людьми, тероризм тощо).
Еклектичний	Заснований на поєднанні різних типів регіонального співробітництва без чіткої стратегії розвитку
Дисфункціональний	Неефективна регіональна співпраця на базі значних політичних розбіжностей між учасниками
Інституціональний	Сприяння регіональній співпраці через розгалуження адміністративної і організаційної структури
Трансформаційний	Використання співробітництва як засіб «європеїзації» регіону
Компенсаційний	Основний блок, зокрема ЄС, компенсує витрати економічної інтеграції для менш розвинутих країн
Геополітичний	Націлений на збереження сфери впливу лідируючою силою

¹ Адаптовано автором за даними [5, с. 2]

Адже інтеррегіональні взаємини між ЄС та ОЧЕС розпочалися ще у 1997 р. і реалізувалися у «Декларації про посилене співробітництво з ЄС» від 2005 р.

Через те, що держави субрегіону значно різняться як в рівнях соціально-економічного, політичного устроїв, так і в бажанні щодо економічної інтеграції з ЄС, «чорноморську» модель торговельно-економічного співробітництва слід розглядати у двосторонньому і багатосторонньому форматах (рис.2).

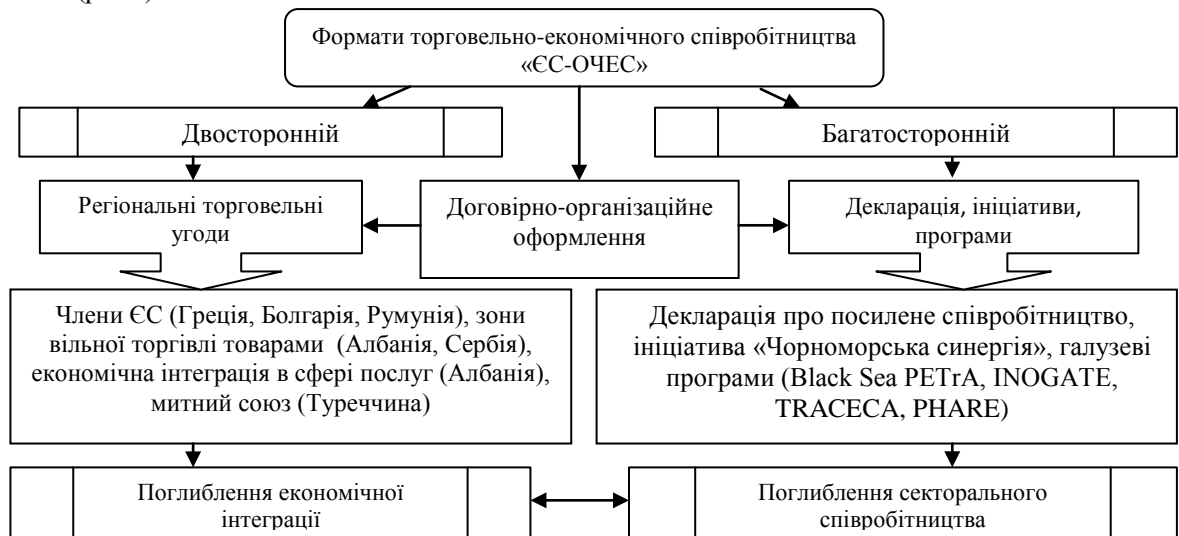

Рис. 2. Формати реалізації «чорноморської» моделі торговельно-економічного співробітництва ЄС

Найбільш простим інструментом є координування інтеррегіональних відносин ЄС-ОЧЕС на рівні органів влади двох організацій. Але, разом з тим, політика розширення Європейського Союзу ґрунтується на більш індивідуальному підході і це справедливо саме для Чорноморського субрегіону, який об'єднує дуже нерівномірні країни за рівнем економічного, соціального і політичного розвитку. Через те, що у процесі інтернаціоналізації соціально-економічний розрив між державами-лідерами і державами-аутсайдерами збільшується, виникають «суперечності, конфлікти і кризи локального і загальноцивілізаційного масштабів» [7, с. 33] Сприяті конвергенції рівнів розвитку національних економік регіонів і світу мають, з одного боку, - процеси економічної регіоналізації, а з іншого, - трансформаційні процеси народних господарств на шляху до ринкової економіки. Тому тісне співробітництво з ЄС має починатися в рамках національних кордонів. Серйозне протиріччя в контексті економічної інтеграції у ЄС викликає проголошення невтручання у національні політики ряду країн-

членів ОЧЕС. Більш імовірно є «поглинання» Євросоюзом невеликих країн, таких як Албанія, Сербія, Молдова, ніж включення до ЄС таких територіально великих країн, як Туреччина і Україна, що принесе з собою значні економічні загрози, пов'язані зі втратою досягнутого рівня інтеграції. Досить динамічно розвиваються економічні відносини ЄС з Албанією, які базуються на двосторонній угоді про створення зони вільної торгівлі товарами (вступила у силу у 2006р.), угоді про економічну інтеграцію в сфері послуг (2009 р.). Сербія має у своєму арсеналі угоду про створення зони вільної торгівлі товарами (2010р.). Крім того, Албанія і Сербія уклали угоди про стабілізацію та асоціацію з ЄС, тобто практично вже мають асоційоване членство в Євросоюзі. Взагалі угоди про асоціацію включають різні аспекти політичного діалогу, а переговори щодо секторального економічного співробітництва проводять окремо від безпосередньої зони вільної торгівлі [8, с. 113].

Багатосторонній формат торговельно-економічного співробітництва між Євросоюзом і країнами Чорноморського субрегіону приводить до поглиблення секторального співробітництва. Про це свідчать існуючі чисельні спеціальні програми інтеграції та торговельного співробітництва, які проводить ЄС по відношенню до країн ОЧЕС: програми PHARE «Дії по співробітництву в області економіки», INOGATE (програма Міждержавного транспортування нафти й газу до Європи, що включає надання технічної допомоги з реабілітації, модернізацію і раціоналізацію міждержавних нафто- і газотранспортних систем, їхню регіональну інтеграцію), TRACECA (транспортний коридор Європа – Кавказ – Азія), проект створення Чорноморської Пан'європейської транспортної зони (Black Sea PETrA).

Сфери енергетики, інфраструктури, транспортування стають надзвичайно важливими і для країн ОЧЕС у світлі економічної інтеграції з країнами Євросоюзу. Розвиток транспортно-комунікаційної інфраструктури є необхідною складовою сприяння торговельним відносинам між країнами ОЧЕС та ЄС, особливо враховуючи транзитний потенціал Чорноморських країн. Реалізація різноманітних інфраструктурних проектів, значна концентрація в субрегіоні морських торговельних портів і розвинена мережа судноплавних річок, географічна близькість ринків і високий рівень господарства Західної Європи позитивно впливають на динаміку інтеррегіональної торгівлі між державами ОЧЕС і ЄС і визначають географічну спрямованість зовнішньоторговельної діяльності субрегіону до країн ЄС.

ОЧЕС репрезентує динамічний, відкритий, відцентрований, експортно-орієнтований підхід від закритого регіоналізму до відкритого [9, с. 23]. Але в цьому контексті реалізація ідеї створення зони вільної торгівлі Чорноморського субрегіону може стати успішною лише в рамках діалогу ЄС-ОЧЕС.

Отже, «чорноморська» модель торговельно-економічного співробітництва в контексті західноєвропейської інтеграції характеризується проектно-галузевим підходом і зовнішньоторговельною орієнтацією у напрямку країн ЄС. Євророзширення, укладання різних за змістом угод про економічне співробітництво стимулює національний розвиток і сприяє кооперації країн. Подальші дослідження мають охоплювати аналіз внутрішньої субрегіональної моделі торговельно-економічного співробітництва в рамках ОЧЕС.

Література

1. Європейська інтеграційна політика : навч. посіб. [А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.О. Ільницький, О.А. Федірко] ; за заг. ред. д-ра ек. наук, проф. В. І. Чужикова. – К. : КНЕУ, 2010. – 451 [1] с.
2. Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the countries of the European Union and of the wider Black Sea area [Electronic resource]. – Mode of access : http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/joint_statement_blacksea_en.pdf.
3. Средиземноморье – Черноморье – Каспий: между Большой Европой и Большим Ближним Востоком / [под ред. Н. П. Шмелева, В. А. Гусейнова, А.А. Язьковой]. – М. : Издательский дом «Граница», 2006. – 216 с.
4. Тассинари Ф. Синергия черноморской региональной кооперации, 31 октября 2006 года [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.harvard_bssp.org/static/files/243/tassinari.pdf.
5. Michael Emerson. The EU's New Black Sea Policy. What kind of regionalism is this? CEPS Working Document No 297, - 15 p., [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ceps.eu/ceps/download/1508>.
6. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія [Текст]: монографія / В. І. Чужиков – К.: КНЕУ, 2008. – 272 с.
7. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: [монографія] / За заг. редакцією Д.Г. Лук'яненка, В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2007. – 544 с.
8. Гончарук А. Регіональна торговельно-економічна інтеграція України та ЄС: стан, проблеми і перспективи / А. Гончарук, О. Усенко // Міжнародна економічна політика. – 2011. - №12-13. - С. 98-132.
9. Резнікова Н. В. Потенціал розвитку інтеррегіоналізму у взаємовідносинах ОЧЕС-ЄС / Н. В. Резнікова, М. М. Відякіна // Зовнішня торгівля: право та економіка. -2009.-№6. – С.22-28.

Рецензент д.е.н., професор В.С. Реутов